

УДК 726.5

DOI <https://doi.org/10.32782/2415-8151.2025.36.2>

ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОГО БАГАТОФУНКЦІОНАЛЬНОГО САКРАЛЬНОГО ПРОСТОРУ В КОНТЕКСТІ ЛІТУРГІЙНИХ ТА УРБАНІСТИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Гнатюк Лілія Романівна

кандидат архітектури, доцент,

*доцент кафедри комп'ютерних технологій дизайну і графіки,
Державний університет «Київський авіаційний інститут», Київ, Україна,
e-mail: liliia.hnatiuk@npp.kai.edu.ua, orcid: 0000-0001-5853-9429*

Анотація. У статті проаналізовано формування сучасного багатофункціонального сакрального простору в контексті європейських тенденцій культової архітектури. Розглянуто трансформацію принципів організації літургійного простору під впливом реформ Католицької церкви та суспільних змін, а також визначено роль сакрального комплексу як соціального та містобудівного осередку.

Метою дослідження є аналіз особливостей артикуляції літургійного простору, запроєктованого як багатофункціональний сакральний комплекс.

Методологія дослідження. Дослідження ґрунтується на комплексному аналізі сучасних європейських сакральних споруд, порівняльному вивченні архітектурних рішень багатофункціональних комплексів, а також на критичному осмисленні теоретичних праць із культової архітектури та урбаністики. Застосовано методи типологічного аналізу, історико-архітектурного порівняння, просторового моделювання та візуального аналізу середовища.

Результати дослідження. Виявлено, що сучасні багатофункціональні сакральні комплекси краще відповідають потребам громади, забезпечують відкритість, інтеграцію з міським середовищем і сприяють формуванню нових соціальних платформ. Артикуляція літургійного простору, орієнтована на багатофункціональність, сприяє динаміці християнського життя та підвищує містобудівне значення сакральних об'єктів.

Наукова новизна дослідження полягає у комплексному аналізі впливу сучасних літургійних реформ на архітектурну типологію сакрального простору та виявленні закономірностей формування багатофункціональних сакральних комплексів як нової моделі соціального й містобудівного розвитку. Уперше комплексно проаналізовано вплив сучасних літургійних реформ на архітектурну типологію сакрального простору, а також визначено закономірності формування багатофункціональних сакральних комплексів як нової моделі соціального та містобудівного розвитку.

Практична значущість. Результати дослідження можуть бути використані під час проектування сучасних культових споруд, формування міських громадських просторів, а також у розробленні стратегій інтеграції сакральної архітектури в структуру сучасного міста.

Ключові слова: сучасна культова архітектура, літургійна реформа, ресурсне забезпечення, міська громада.

ВСТУП

Сучасна сакральна архітектура перебуває у стані трансформації під впливом як літургійних реформ, так і змін у структурі міських громад. Традиційні моделі храмових споруд дедалі частіше поступаються місцем багатофункціональним сакральним комплексам, які поєднують культові, соціальні, освітні та рекреаційні функції. Водночас виникає проблема гармонійної інтеграції таких комплексів у міське середовище, забезпечення відкритості, доступності та відповідності актуальним потребам громади. Недостатньо досліджено, як сучасні архітектурні рішення можуть сприяти формуванню нових соціальних платформ у межах сакрального простору та впливати на розвиток міської ідентичності.

АНАЛІЗ ПОПЕРЕДНІХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Питання трансформації сакральних просторів активно розглядалося у працях, присвячених впливу Другого ватиканського собору на архітектурну типологію храмів [16; 20]. Собор акцентував необхідність створення просторів, придатних для активної участі вірних, що зумовило переосмислення організації літургійного простору та орієнтацію на спільноту (*versus populum*). Дослідники [5; 7; 11] аналізували моделі «комуніо-простору», у яких центральна геометрія та відкритість сприяють інтеграції сакральної споруди з міським контекстом і повсякденним життям громади. У сучасних публікаціях також відзначається тенденція до створення багатофункціональних сакральних комплексів, що стають новими соціальними центрами міста [10; 19]. У попередніх дослідженнях розглянуто тенденції та протиріччя у формотворенні сакрального простору у XX ст. [1–4; 8].

Водночас попри значну увагу до окремих аспектів просторової організації, питання комплексного впливу багатофункціональних сакральних просторів на міську структуру та соціальну динаміку залишаються недостатньо розкритими. Це зумовлює актуальність подальших досліджень у цьому напрямі, зокрема аналізу архітектурних рішень, що сприяють формуванню відкритих, інклюзивних і багатофункціональних сакральних комплексів у сучасному місті.

МЕТА

Проаналізувати особливості артикуляції літургійного простору, запроектованого як багатофункціональний сакральний комплекс.

РЕЗУЛЬТАТИ ТА ОБГОВОРЕННЯ

Одним із показових прикладів багатофункціональних сакральних комплексів є Центр св. Домініка (Dominikuszentrum) (початок 2008 р.). Пастирський і соціальний центр Північного Мюнхена (рис. 1) розроблено як багатофункціональна будівля з відкритим об'ємом і внутрішнім двориком [10]. Каплиця комплексу, розташована на узбіччі автомагістралі, підноситься над композицією як вежа, наповнена розсіяним північним світлом. Внутрішні стіни оздоблені блакитними скляними мембранами, які зберігають текстуру цегли, створюючи унікальну атмосферу. Об'єкт отримав премію імені Еріха Мендельсона 2023 р. для цегляної архітектури. Цегла відноситься як до місцевого виробництва, так і до укриття землі [10].

У сонячні дні простір рівномірно наповнюється світлом, підкреслюючи спокійну атмосферу. Бронзові хрести, розташовані між цеглинами, контрастують із домінуючою синьою палітрою, а алебастрова ніша в кутку каплиці з образом Богородиці випромінює тепло.

На склі високого вікна виکارбувано слова Апостольського символу віри німецькою та латинською мовами, а в центрі – напис CREDO IN UNUM DEUM (з лат. – Вірю в одного Бога). Робота Андреаса Горліца доповнює сценарії, випалені у цеглині східних воріт будівлі. Тут можна прочитати синоніми Дух майже в усіх європейських і близько-східних мовах (англ. – *Spirit*; нім. – *Geist* ...). Багатомовне послання П'ятидесятниці, представлене на східних воротах, звертається до іммігрантів передмістя різними мовами, підкреслюючи інтернаціональний характер громади. Висота літургійного простору певною мірою пояснюється його скромною площею, пов'язана з призиванням Святого Духа (епіклези) в очікуванні Причастя.

Згідно з моделями «комуніо-простору» [7], каплиця, призначена бути штучним декором для невидимого, має порожнє ядро та оснащена світло-кольоровими лавками в діалогічному розташуванні, а також амвон навпроти вівтаря. Літургійна вісь розділяє навпіл довші сторони ромбічного плану; таким чином просторова глибина визначається скоріше ортогональною віссю. У подвійній зосередженій наві амвон дивиться прямо на вівтар, тому центральна концепція простору та літургійна вісь не суперечать. Відносно невеликий простір, отже, не стримує інтроїтну процесію чи будь-які інші символічні рухи маси. Ця

а

б

в

г

г

д

Рис. 1. Андреас Мекк, Центр св. Домініка (Dominikuszentrum), Мюнхен, Німеччина (2008 р.):
а) головний фасад; б) поворотні двері; в-г) внутрішній дворик;
г) напис на цеглі; д) вид із магістралі
<https://www.bda-bund.de/awards/dominikuszentrum-muenchen/>

особливість є важливою здебільшого під час урочистостей вищої важливості, коли всі бронзові ворота розкриваються, щоб літургійний простір міг отримати відкрите повітря, але все ще накритий, ганок. Таким чином, каплиця перетворюється на апсиду стихійно побудованої церкви на відкритому повітрі, а лави за воротами утворюють хор. Утворюючи злегка

відокремлену коробку з ортогональною центральною лінією, саме розташування останньої нагадує звичну артикуляцію римських базилік, таких як ранньосередньовічна церква Сан-Клементе [5], або чернечих орденів. більшість звичайних аранжувань хору використовуються й сьогодні. Об'єднання центральних і осьових елементів призводить

до традиційної за своєю суттю структури літургійного простору. Поріг широко відкритих воріт у цьому контексті утворює символічну хорову ширму. Світловий стрижень, прорізаний поперек грубої плити фойє, позначає місце на підлозі для катехуменів, які очікують на хрещення. Dominikuszentrum здається придатним як для каплиці, так і для традиційно сформульованої церкви римського обряду, відновленої Папою Бенедиктом XVI (2007) як «надзвичайну форму», тоді як її спосіб використання будівельних матеріалів бере шлях ранньої християнської церкви, поєднання зовнішньої простоти з внутрішнім багатством, барвистістю та теплом [10].

Комплекс будівель зі своєю щільною геометрією захищає внутрішній дворик від зовнішнього світу, але доступний із будь-якого боку. Численні гості відвідують щодня або безпосередньо через внутрішній дворик, або одну з благодійних кімнат, які його оточують. Гра прорізів і мінлива висота стін окреслюють ритмічну межу нової міської площі. Завдяки своїй досить піднятій сцені площа виділяється, але все ще інтимна завдяки своїм складним межам. Із цього моменту будівля має значне містобудівне значення, оскільки вона височіє на межі автомагістралі та житлового району як буферна зона. Його вежа височіє вгору як вказівник для банального середовища не

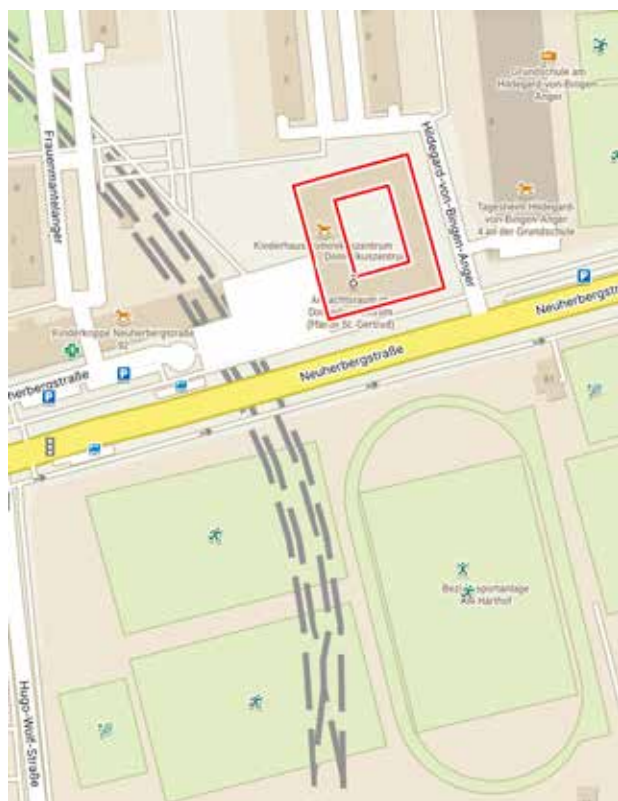
a

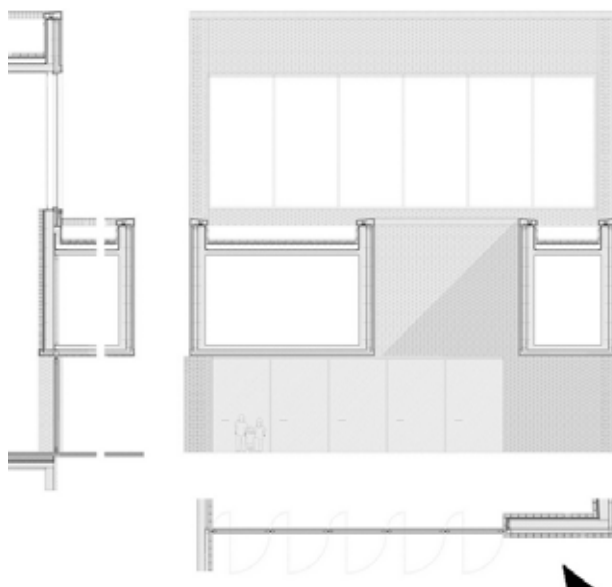
б

в

Г

Д

Рис. 2. Центр св. Домініка (Dominikuszentrum):
а) вітраж; б) написи на цеглі; в) інтер'єр із відкритими дверима;
г) ситуаційна схема; г) план

<https://erich-mendelsohn-preis.com/de/backstein-bauten/dominikuszentrum-muenchen-nordheide-meck-architekten>

для того, щоб висміювати «загальне місто» [13], а щоб закликати до його відновлення. Дизайнери вибрали невибагливий спосіб асиміляції, вставивши у шви по всьому фасаду та бічним фасадам ледь помітні бронзові хрести. Це єдині ознаки, які вказують на його святість.

Відкритість Центру Домініка (Dominikuszentrum) як для традицій, так і для спільноти створила точну рівновагу, яка відображається в універсальності його традиційної цегляної архітектури. Взаємозв'язок Бріка з християнством походить, з одного боку, від ранніх паломницьких церков Риму, які досить часто застосовували цей матеріал [5], а з іншого – від євангельського символу спільноти, яка будує себе у Христі (Еф. 2:20-22), хоча останнє скоріше стосується каменю, який ограновується окремо. Незважаючи на свій пуританізм, цегла може створити дружню та яскраву атмосферу – не дивно, що вона була настільки популярною у церковній архітектурі як Західної, так і Центральної Європи під час сучасної індустріалізації, що сьогодні вважається традиційним. Безпосереднім

попередником «цегляного модерну» була одна з течій пізнього романтизму, дещо неоготична, яка давала переваги в галузі цегляно-бетонної архітектури.

У Німеччині концепція Фрідріхсвердерської церкви Шінкеля (1824–1830) пройшла безгальмівну трансформацію, щоб підготувати церкву св. Генріха в Бамберзі (1927–1929), шедевр Міхаеля Курца, і своєрідну сучасність Фріца Хегера. Церква Гогенцоллерндам у Берліні (1931–1932) пізніше [11; 18; 21]. Процес був невіддільний від світських досягнень цегляної архітектури, а саме: Берлаге, де Клерка та Амстердамської школи, Стокгольмської ратуші Рагнара Остберга (1911–1923), Chilehaus Фріца Хегера в Гамбурзі (1922–1924) або інші відомі проекти Ганса Польцига.

Цегла, яка передбачає індустріальну інфраструктуру, завжди була приєднана до архітектури, яка вимагає високого технічного контролю. Цей будівельний матеріал збірний і модульований за загальним, а не унікальним, але допускає різні способи застосування. Хоча сучасна цегляна архітектура є скоріше

вираженням індустріальної культури, яка зазвичай відокремлена від конкретних місць та історій, її також можна розглядати як традиційне виробництво, отже, це ключовий засіб архітектурної критики.

Мануфактура відрізняється від стандартів народної, а також технологічної архітектури, але може претендувати на переваги обох: якщо мова цегляної архітектури вважається міжнародною, то специфічні способи кладки цегли породжують для цієї мови місцеві діалекти. Із тієї ж причини Центр Домініка (Dominikuszentrum) вважається унікальним і, здавалося б, суперечливим чином, здатний компенсувати втрачену оригінальність за допомогою навмисно загального устрою. Окрім того, цегляний комплекс є вираженням єдності не лише відвідувачів церкви, а й приміської громади [10; 22].

Проте баланс між унікальністю та спільнотою є більше ніж корисним ефектом цегляної архітектури. Dominikuszentrum представляє модель енергійного християнського життя з його композицією об'ємів, а також просторової тканини. Цей підхід переважає, щоправда, скоріше на теоретичному рівні, оскільки в проєкті вперше сформульовано мету розбудови громади. Це відображало соціальну утопію, а не місцеві обставини, коли проєкт починався, але результат переконливий. Багатофункціональне подвір'я, яке спільне з каплицею, дитячим садком, кімнатами соціальної опіки, будинком духовного відпочинку, квартирами та офісами, здається більш придатним місцем для складності християнського життя, ніж самотня церква. Це багатофункціональний заклад вітає широкий спектр будніх днів і яскравих свят і, що більш важливо, зосереджується на повсякденному житті, а не на релігійній практиці нібито «еліти», яка лише час від часу звертається до Церкви.

Є більше прикладів таких ініціатив, наприклад парафіяльний центр св. Миколая Андреаса Мека в Нойріді (2002–2008), екуменічний церковний комплекс у Мюнхені Флоріана Наглера (2001–2003) (рис. 3, 4) або парафіяльний центр, спроектований Мауро Галатіно в Модені (2000–2008) [19].

Парафіяльний центр св. Миколая в Нойріді (2002–2008, арх. Андреас Мек). Цей центр є яскравим зразком інтеграції сакральної, соціальної та освітньої функцій у межах одного архітектурного ансамблю. Комплекс розташований на перехресті головних шляхів селища, що підкреслює його містобудівне значення як нового осередку громади. Візуально домінує дзвіниця, яка

водночас є і символом, і орієнтиром для місцевих мешканців.

Архітектурна композиція відзначається редуکتивною абстракцією об'ємів: різнокольорові фасади з чергуванням каменю, сірого та жовтого поля створюють динамічний вигляд і підкреслюють багатофункціональність будівлі. До церкви прибудовано двоповерхову площу, оточену службовими приміщеннями: на першому рівні розташовані громадська кімната, парафіяльне крило, навчальні класи з лоджією, а на другому – кімнати для гостей.

Літургійний простір сповнений живого динамізму: світлові шахти та акцентні точки підкреслюють головні функціональні зони – святиню, каплицю, хрестильню. Просторова організація дає змогу проводити як масові богослужіння, так і камерні релігійні події. Внутрішній двір комплексу відкритий і доступний, що сприяє інтеграції сакрального простору з повсякденним життям громади. Тут відбуваються не лише літургії, а й біблійні заняття, обіди, семінари, зустрічі, тобто формується справжній багатофункціональний соціальний центр.

Комплекс парафіяльного центру у Модені (2000–2008, арх. Мауро Галатіно) демонструє сучасний підхід до організації сакрального простору як відкритої, інклюзивної та багатофункціональної платформи для громади. Будівля вирізняється сміливою дзвіницею та яскравою містобудівною присутністю, що акцентує її роль як нового центру міського життя.

Архітектура комплексу побудована на принципі взаємопроникнення сакрального й світського. До церкви безпосередньо прилягає просторий атріум, який виконує функцію громадського простору для зустрічей, спілкування, культурних і освітніх заходів. Навчальні кімнати, парафіяльне крило, простір для гостей – усе це інтегровано в єдину систему, що забезпечує гнучкість використання комплексу.

Літургійний простір організовано так, щоб бути максимально відкритим як для релігійних, так і для світських подій. Світлові акценти, прозорі фасади й внутрішні дворики створюють атмосферу відкритості та гостинності. Просторова структура дає змогу трансформувати простір під різні потреби – від урочистих мес до освітніх чи соціальних заходів.

Обидва центри – у Нойріді та Модені – є прикладами нового покоління сакральної архітектури, де храм перестає бути лише місцем богослужіння, а стає багатофункціональним соціальним і культурним центром, відкритим

для громади, інтегрованим у міське середовище та запроєктованим за принципами сучасного міського дизайну.

Архітектурний вимір Літургії вимагає динамічного сопричастя з таїнствами. Це впливає на стосунки між церквами та громадою, тобто на літургію та спосіб життя віруючих. Із відкриттям своїх просторових кордонів, наприклад, літургія Dominikuszentrum може поширитися на подвір'я. Католицька церква екуменічного комплексу Флоріана Наглера також виходить на подвір'я. Він не ізольований ні візуально, ні фізично від повсякденного життя, яке там відбувається.

Навіть мюнхенська церква початку 2000 р. Herz Jesu (з *нім.* – *Серце Ісуса*) роботи

Аллманн-Сатлер-Вопнер (*нім.* – *Allmann-Sattler-Wappner*) запроєктовна в подібний спосіб, оскільки її головний фасад здатний повністю розгортатися, хоча тут важко знайти укрите місце, щоб зустрітися, поговорити чи пограти перед церквою; композиція наближена до міської площі, оточеної навколишніми будівлями.

Сакральний комплекс св. Піо з П'єстрельчіни в Римі (2007–2010, Studio Anselmi) є одним із найяскравіших прикладів сучасної багатофункціональної культової архітектури Італії, що поєднує інноваційність форм із глибоким символізмом і відкритістю до громади: прості, але виразні форми, використання натуральних матеріалів, продумане

а

б

в

Рис. 3. Флоріан Наглер, екуменічний центр, Мюнхен, Німеччина (2001–2003):
а) фасад; б) внутрішній двір; в) інтер'єр церкви
<https://www.german-architects.com>

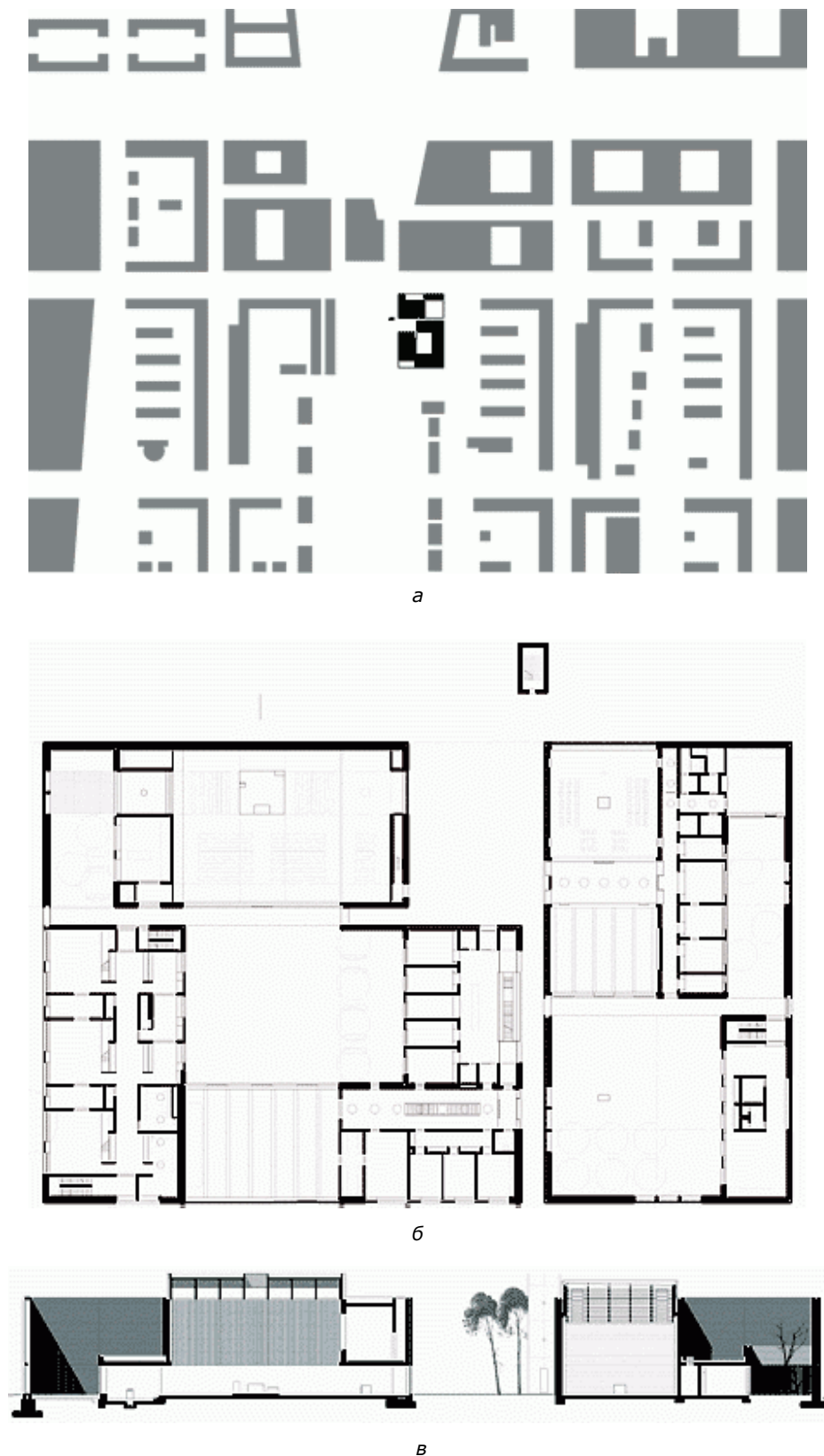

Рис. 4. Флоріан Хаглер, екуменічний центр, Мюнхен, Німеччина (2001–2003):
а) план ділянки; б) план першого поверху; в) розріз
<https://www.german-architects.com>

світло та відкритість до міського простору [15]. Це створює атмосферу гостинності, діалогу та духовного зростання [9].

Церква розташована на перехресті двох головних доріг району, завдяки чому стає важливим містобудівним акцентом та місцем тяжіння для мешканців. Композиція комплексу вирізняється редуктивною абстракцією об'ємів: різнокольорові фасади – чергування сірих, жовтих полів і каменю – створюють динамічний, сучасний вигляд, який підкреслює багатофункціональність споруди. Висока дзвіниця, що домінує у силуеті, виконує роль архітектурного орієнтира та символу християнської присутності.

До церкви прилягає двоповерхова площа, оточена службовими приміщеннями. На нижньому рівні розташовані громадська кімната та допоміжні простори, на головному – парафіяльне крило, навчальні класи з лоджією, на другому поверсі – кімнати для

гостей. Атріум комплексу є відкритим і гнучким простором, здатним умістити велику кількість людей для різних заходів – від богослужінь до громадських подій та зустрічей [19].

Внутрішній простір церкви сповнений динамізму завдяки використанню природного світла: світлові шахти та акцентні лінії підкреслюють ключові зони – вівтар, каплицю, хрестильню. L-подібна організація дає змогу розділити простір для спільного святкування та для більш інтимної молитви. Між ними розташована кімната для хрестин, що виходить у внутрішній двір.

Літургійний простір відкритий і доступний: під час недільних мес головні ворота широко розкриваються, з'єднуючи церкву з внутрішнім двором, що сприяє відчуттю єдності громади. У будні дні церква залишається відкритою для тихої молитви та індивідуального відвідування.

Рис. 5. Храм св. Піо з П'єтрельчіни в Римі
https://it.wikipedia.org/wiki/Chiesa_di_San_Pio_da_Pietrelcina
<https://archidiap.com/opera/complesso-parrocchiale-san-pio-da-pietrelcina/>
<https://www.iltravertino.com>

Така модель сприяє формуванню живої соціальної платформи, де сакральний простір інтегрується у повсякденне життя району.

Серед найкращих прикладів заслужують на згадку роботи Шерон Йоші Міура та Флоріани Таддей у Casal Boccone (початок 2006–2010 рр.) (рис. 6). Попередня версія останнього, створена для іншого місця, була виставлена під час Венеціанської бієнале 2002 р. під назвою «Далі». Хоча оригінальна концепція була, по суті, перезаписана, проєктантів знову зацікавили можливості створення нового центру міста також на альтернативному місці. Новий комплекс, що височіє на перехресті двох головних доріг селища, справляє враження барвистої, захищеної, але відкритої з усіх боків споруди й однозначно претендує на головну містобудівну роль своєю сміливою дзвіницею, що височіє вгору. Редуктивна абстракція об'ємів, що призводить до відображення різних поверхонь на фасадах, передбачає повністю сформульований інтер'єр. Сірі та жовті поля, що чергуються з каменем, співмірно розташовані, щоб проєктувати функціональну складність будівлі на облицювання [17].

Літургійний простір комплексу також сповнений живого динамізму щодо загального освітлення або світлових шахт, вставлених у чіткий об'єм. Усюди, де потрібно, ці стрижні створюють акцентні точки та лінії у просторі, наприклад, у святині, табернакулі каплиці та Хресній дорозі вздовж стін, і з таким же зусиллям пом'якшують інтер'єр, розчиняючи різкі контрасти на перехрестя. Те саме стосується просторової організації L-подібної будівлі, оскільки вона складається з двох характерних частин, якими є місце для спільного святкування та каплиця для тихого богослужіння перед скинією. Між ними кімната для хрестин, місце, що виходить у двір. Церква, яка регулярно відкрита біля передніх воріт під час недільних мес, доступна з внутрішнього двору в будні дні. Церква доступна для різноманітних релігійних цілей, будь то тиха відданість чи динамічна Літургія; окрім того, біблійні класи, обіди, семінарія або необмежені бесіди вітаються поруч із церквою у тому ж комплексі. Це передбачає здорове та різноманітне соціальне життя з тією самою привабливістю, яку сучасні теоретики приписували виключно раннім християнським спільнотам [12].

Різнорманітність використання збалансована з вищою організацією. Окрім світла, облицювання та інше оздоблення роблять певні акценти в літургійному просторі. Вівтар і образ Богородиці, Покровительки храму, обрамлені більш декоративними поверхнями,

що виділяються на білому тлі. Елементи інтер'єру відображають ту ж ієрархію, такі як мармуровий блок вівтаря, амвона, сиділії, купелі для хрещення або табернакулю каплиці, усі вони виглядають як однорідні, але різної форми об'єми. Стіл Господній поруч зі скинією, який регулярно використовується в будні та під час Пасхального Тридууму, має лише свою дошку, виготовлену з того ж мармуру, що представляє його підлеглий статус порівняно з головним вівтарем [6]. Інша частина столу зроблена зі світлого клена, з того ж матеріалу, що й лави для віруючих та місце священника. «Спільнота» дерева та мармурового каменю постає як символічне поєднання тимчасової людської та вічної божественної природи.

Розрізнення двох типів сакрального простору вирішує конфлікт між динамічними та статичними проявами присутності Євхаристії, незважаючи на візуальну прозорість інтер'єру. Незвичайне місце для баптистерія, вклиненого між двома просторами, є доцільним із погляду технічної деталі, бо воно представляє поріг перед конгрегацією сповідників, оскільки це кімната очікування для церкви, якщо ми входимо з внутрішнього двору або будньої каплиці. Класні кімнати та кімнати для гостей, а також більшість часто використовуваних приміщень приєднано до священної зони із цього напрямку. Приклад церкви св. Піо показує, що такий комплекс може забезпечити як ритмічну просторову артикуляцію, типову для наведено-поздовжніх церков, так і досвід спільноти, який приписується центральним. Найважливішою умовою для цього є те, що Дім Божий має вважатися не ідеальною спорудою, а багатофункціональною будівлею, здатною вмістити як богослужіння, так і різноманітні соціальні заходи. Таким чином, навіть поздовжні церкви можуть уникнути непростих, а часом і неприродних зв'язків, які припускають, що громадський двір повинен продовжувати вісь, розширювати баптистерій, зникати або радикально відокремлюватися від об'єму церкви – рішення Паоло Цермані в Перуджі, Італія [15]. Внутрішній двір, який є повністю окремим або приєднується з того чи іншого боку, також може працювати як символічний і функціональний передній план традиційне тлумачення сакрального простору, акт жертвопринесення в основі католицької меси не затьмарюється так званим «культовим іманентизмом» спільноти [14].

Церква св. Піо з П'єтрельчіни (Chiesa di San Pio da Pietrelcina) в Сан-Джованні Ротондо (Renzo Piano, 1994–2004) – одна

а

в

б

г

д

Рис. 6. Свята Марія Благодаті в Казаль-Бокконе
 а) головний фасад; б) внутрішній дворик; в) фрагмент головного фасаду;
 г) інтер'єр храму; д) вид від баптистерію
<https://www.cool-cities.com/santa-maria-delle-grazie-a-casal-boccone-1113/>

з наймасштабніших і найвизначніших сучасних сакральних споруд Італії, зведена на честь святого Піо з П'єтрельчіни [15], відомого францисканського монаха. Комплекс розташований у місті Сан-Джованні Ротондо, яке

стало центром паломництва для тисяч віруючих. Архітектор – Ренцо П'яно, один із найвідоміших сучасних італійських архітекторів.

Архітектурна концепція вирізняється інноваційним підходом до організації простору,

поєднанням сучасних технологій із символікою християнської традиції. Основна ідея – створити відкритий, гостинний і масштабний простір, здатний вмістити одночасно понад 6 тис вірян усередині й до 30 тис – на прилеглій площі.

Церква має напівкруглу форму, що нагадує розкриту долоню, символізуючи прийняття, захист і єднання громади. Основний простір перекритий системою потужних кам'яних арок, які створюють ефект легкості й водночас монументальності. Арки виконані з місцевого каменю з Апричени (апулійський вапняк), їхня конструкція нагадує гігантські ребра, що поступово знижуються до вівтаря. Усі конструкції запроєктовані з урахуванням сучасних технологічних рішень, зокрема прихованих інженерних систем, які забезпечують комфорт для великої кількості людей. Дах нової церкви був виготовлений із попередньо окисленої структури з характерним зеленим кольором, який у цьому разі являє собою ідеальний зв'язок між зеленню рослинності, що покриває гору на північ від споруди та монастиря, та блакиттю моря, яку можна побачити вдалині затоки Манфредонія. Особливу увагу приділено природному освітленню: світло потрапляє до інтер'єру через скляні вставки між арками та через великі вікна, створюючи ефект духовної піднесеності [9]. Просторова організація: головна нава відкрита і простора, без традиційних колон, що забезпечує добру видимість з будь-якої точки. Вівтар розташований у найнижчій точці ансамблю, підкреслюючи ідею єдності всієї громади перед Богом. Навколо центрального простору розміщені допоміжні приміщення: каплиці, зали для сповіді, кімнати для паломників, соціальні й адміністративні простори. Зовнішній амфітеатр дає змогу проводити богослужіння під відкритим небом.

Архітектура церкви св. Піо поєднує сучасність і глибоку символіку: арки символізують руки, що обіймають і захищають вірян; відкритість простору підкреслює ідею доступності церкви для всіх; використання природних матеріалів підсилює зв'язок із місцевою культурою та природою.

Окрім того, Ренцо Піано хотів створити щось на кшталт справжнього саду з деревами та декоративними рослинами навколо своєї споруди. Лаванда, яка також має біблійну символіку, широко використовувалася. Рослинна частина церкви не була обмежена межею архітектурної споруди, а виривалася назовні та ставала частиною самої споруди: фактично 24 оливкові дерева були вставлені у спеціальні

отвори, зроблені на паперті нової церкви, таким чином ставши повноцінною частиною великої еспланади, яка є не лише гостинним місцем, як паперті звичайних храмів, а й була задумана як церква просто неба.

У вік формальної аскези та відмови від орнаментів також варто взяти до уваги, що легка та чиста текстура відіграє важливу роль у підкресленні священної присутності чи жертви. Внутрішня структура Літургії та, у ширшому плані, розташування функціональних блоків усередині будівлі віддзеркалюються у використанні різних кольорів, поверхонь та освітлення. Відповідно до ієрархічної систематизації цих архітектурних засобів церква та каплиця розуміються як «голова» комплексу [20].

Синє облицювання інтер'єру каплиці Dominikuszentrum, наприклад, разом із «ліхтарем», видавленим з об'єму будівлі, забезпечує просту, але значущу передачу зображень. У католицькій церкві Флоріана Наглера таке ж завдання виконують тоновані вікна, які психологічно відокремлюють бічні каплиці від місця богослужіння.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження встановлено, що сучасний багатофункціональний сакральний простір, сформований під впливом літургійних реформ та соціальних змін, стає важливим містобудівним і соціальним осередком. Аналіз європейських прикладів довів, що відкритість, інтеграція з міським середовищем і багатофункціональність таких комплексів сприяють активній участі громади, формуванню нових соціальних платформ і підвищенню якості міського життя.

Полифункціональні сакральні центри задовольняють потребу єдності світських і церковних функцій, міський контекст і артикуляцію архітектурних деталей відповідно до літургійних і комунальних потреб. Динамічні підкреслення або пластично, або варіацією фактур і кольорів можуть протистояти однорідним або статичним концепціям простору, але слідувати органічному та ієрархічному розташуванню, яке відображає природу тіла Церкви. Артикуляція літургійного простору, орієнтована на багатофункціональність, забезпечує динаміку християнського життя, відкриває нові можливості для взаємодії між релігійною, соціальною та культурною сферами. Сучасні сакральні комплекси, що поєднують культові, освітні, соціальні й рекреаційні функції, стають моделлю сталого розвитку міських громад.

Рис. 7. Церква св. Піо, арх. Ренцо Піано, Сан-Джованні Ротондо,
<https://www.foggiatoday.it/cronaca/abusi-sessuali-convento-padre-pio-replica-frati.html>
<https://archidiap.com/opera/chiesa-san-pio-da-pietrelcina/>

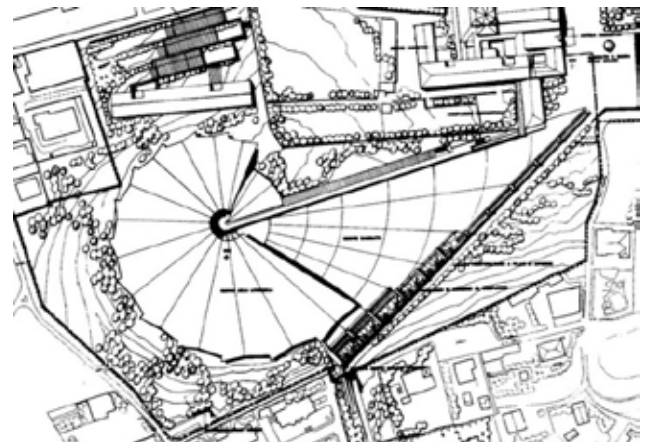

Рис. 7. Церква св. Піо, арх. Ренцо Піано, Сан-Джованні Ротондо,
<https://www.ambienteambienti.com/san-giovanni-rotondo-chiesa-san-pio-ecosostenibilita/>
<https://www.cappuccinifoggia.it/conventi/attuali/s-giovanni-rotondo>
<https://archidiap.com/opera/chiesa-san-pio-da-pietrelcina/>

ЛІТЕРАТУРА

[1] Гнатюк Л.Р. Протиріччя у формуванні художнього образу сакрального простору в архітектурі XX століття. *Сучасні проблеми архітектури та містобудування*. 2020. Вип. 56. С. 17–31. DOI: 10.32347/2077-3455.2020.56.17-31

[2] Гнатюк Л.Р. Створення духовної атмосфери сакрального простору. *Сучасні проблеми архітектури та містобудування*. 2021. Вип. 59. С. 16–27. DOI: 10.32347/2077-3455.2021.59

[3] Гнатюк Л.Р. Тенденції формотворення сакрального простору у XX столітті. *Містобудування та територіальне планування*. 2021. Вип. 76. С. 49–62. DOI: 10.32347/2076-815x.2021.76.49-62

[4] Гнатюк Л. Роль мистецтва та символу у формуванні сакрального простору. *Сучасні проблеми архітектури та містобудування*. 2020. Вип. 58. С. 32–47. DOI: 10.32347/2077-3455.2020.58.32-47

[5] Barclay Lloyd J.E. The Building History of the Medieval Church of S. Clemente in Rome. *Journal of the Society of Architectural Historians*. 1986. Vol. 45, No. 3. P. 197–223 [in English].

[6] Congregation for Divine Worship and the Discipline of the Sacraments. *Ordo Dedicationis Ecclesiae et Altaris*. Vatican City: Typis Polyglottis Vaticanis, 1977. IV.7, 9.

[7] Gerhards A., Sternberg T., Zahner W. *Communio-Räume: auf der Suche nach der angemessenen Raumgestalt katholischer Liturgie*. Regensburg: Schnell & Steiner, 2003. 272 s.

[8] Gnatiuk L. Optical Illusions in Sacral Space. Defining the Architectural Space. The Truth and Lie of Architecture: XIX International conference. Cracow University of Technology. Cracow, 2020. P. 7–19. DOI: 10.23817/2020.defarch.4-1 ISBN 978-83-7977-533-0

[9] Guardini R. *The Spirit of the Liturgy*. New York: Crossroad Publishing, 1998. 240 p.

[10] Kaltenbach F. Dominikuszentrum in München. *Detail*. 2009. Vol. 49, No. 5. P. 448–452.

[11] Katona V., Vukoszávlyev Z. Modern Tradition and Liturgy: The Ways of Modernism in Hungarian Church Architecture in 20th Century. *Architektúra & urbanizmus*. 2012. Vol. 46, No. 1–2. P. 2–23.

[12] Kocik T.M. The «Reform of the Reform» in Broad Context: Re-Engaging the Living Tradition. *Usus Antiquior*. 2012. Vol. 3, No. 2. P. 102–114.

[13] Koolhaas R. Generic City. In: Koolhaas R., Mau B. Small, Medium, Large, Extra-Large: Office for Metropolitan Architecture. Rotterdam: 010 Publishers, 1995. P. 1246–1264.

[14] Lang U.M. *Turning Towards the Lord: Orientation in Liturgical Prayer*. San Francisco: Ignatius Press, 2009. 180 p.

[15] Marandola M., Brancaleoni F. Complesso parrocchiale San Pio da Pietrelcina, Roma. *Casabella*. 2011. Vol. 75, No. 798. P. 4–21.

[16] Sacrosanctum concilium. Constitution on the sacred liturgy Sacrosanctum Concilium solemnly promulgated by His Holiness Pope Paul VI on December 4, 1963. URL: https://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_const_19631204_sacrosanctum-concilium_en.html (https://www.vatican.va/archive/hist_councils/

[ii_vatican_council/documents/vat-ii_const_19631204_sacrosanctum-concilium_en.html](https://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_const_19631204_sacrosanctum-concilium_en.html) (accessed 15.06.2025).

[17] Sanmicheli M., Vukoszávlyev Z. Egy városi monostor: Kegyelmes Szűz Mária-templom, Casal Boccone, Olaszország. *Metszet*. 2011. Vol. 2, No. 2. P. 46–49].

[18] Schnell H. Twentieth Century Church Architecture in Germany. Trans. by Paul J. Dine. Munich/Zurich: Schnell & Steiner, 1974. 310 p.

[19] Stock W.J. *Architectural Guide: Christian Sacred buildings in Europe since 1950*. München/Berlin/London/New York: Prestel, 2004. 328 p.

[20] Vatican Council II. Constitution on the Sacred Liturgy: Sacrosanctum Concilium. Typical edition (4 December). Vatican City: Typis Polyglottis Vaticanis, 1963.

[21] Vukoszávlyev Z. Church at the Border: Church Architecture in Hungary from the Start of 20th Century. In: Longa G., Marchesi A., Zahner W. (Eds.). *Arte Architettura Liturgia: Esperienze internazionali a confronto 6: Atti dell'8° Convegno Internazionale*. Venice: Alcion Edizioni, 2014. P. 17–41.

[22] Zahner W. Church-building in Germany during the 20th and 21st centuries: In search of a house for God and men. In: Fernández-Cobián E. (Ed.). *Arquitectura de lo sagrado: Memoria y proyecto*. Ourense: Netbiblo, 2009. P. 38–71.

REFERENCES

[1] Gnatiuk, L.R. (2020). Contradictions in the Formation of the Artistic Image of Sacred Space in XX Century architecture. [Protirichchia u formuvanni khudozhnoho obrazu sakralnoho prostoru v arkhitekturi XX stolittia]. *Suchasni problemy arkhitektury ta mistobuduvannja*. Vyp. 56. Pp. 17–31. DOI: <https://doi.org/10.32347/2077-3455.2020.56.17-31> [in Ukrainian].

[2] Gnatiuk, L.R. (2021). Creating a spiritual atmosphere of sacred space. [Stvorennia dukhovnoi atmosfery sakralnoho prostoru]. *Suchasni problemy arkhitektury ta mistobuduvannja*. Vyp. 59. Pp. 16–27. DOI: 10.32347/2077-3455.2021.59 [in Ukrainian].

[3] Gnatiuk, L.R. (2021). Trends in the formation of sacred space in the twentieth century. [Tendentsii formotvorennia sakralnoho prostoru u XX stolitti]. *Urban planning and territorial planning*. Issue. 76. Pp. 49–62. DOI: 10.32347/2076-815x.2021.76.49-62 [in Ukrainian].

[4] Gnatiuk, L. (2020). The role of art and symbol in the formation of sacred space. [Rol mystetstva ta symbolu u formuvanni sakralnoho prostoru]. *Suchasni problemy arkhitektury ta mistobuduvannja*. Vyp. 58. Pp. 32–47. DOI: 10.32347/2077-3455.2020.58.32-47 [in Ukrainian].

[5] Barclay Lloyd, J.E. (1986). The Building History of the Medieval Church of S. Clemente in Rome. *Journal of the Society of Architectural Historians*, 45 (3), 197–223 [in English].

[6] Congregation for Divine Worship and the Discipline of the Sacraments (1977). *Ordo Dedicationis Ecclesiae et Altaris*. Typical edition (29 May), Vatican City: Typis Polyglottis Vaticanis. IV.7, 9 [in English].

[7] Gerhards, A., Sternberg, T., & Zahner, W. (2003). *Communio-Räume: auf der Suche nach der angemessenen Raumgestalt katholischer Liturgie*

[Communion spaces: in search of the appropriate spatial design for Catholic liturgy]. Regensburg: Verlag Schnell & Steiner. [in German].

[8] Gnatiuk, L. (2020). Optical Illusions in Sacral Space. Defining the Architectural Space. The Truth and Lie of Architecture: XIX International conference. Cracow University of Technology. Cracow, P. 7–19. DOI: 10.23817/2020.defarch.4-1 ISBN 978-83-7977-533-0 [in English].

[9] Guardini, R. (1998). The Spirit of the Liturgy. New York: Crossroad Publishing [in English].

[10] Kaltenbach, F. (2009). Dominikuszentrum in München. *Detail*, 49 (5), 448–452 [in English].

[11] Katona, V., & Vukoszávlyev, Z. (2012). Modern Tradition and Liturgy: The Ways of Modernism in Hungarian Church Architecture in 20th Century. *Architektúra & urbanizmus*, 46 (1–2), 2–23. [in English].

[12] Kocik, T.M. (2012). The «Reform of the Reform» in Broad Context: Re-Engaging the Living Tradition'. *Usus Antiquior*, 3 (2), 102–114. [in English].

[13] Koolhaas, R. (1995). Generic City' In: Koolhaas, R. & Mau, B. Small, Medium, Large, Extra-Large: Office for Metropolitan Architecture. Rotterdam: 010 Publishers, 1246–1264. [in English].

[14] Lang, U.M. (2009). Turning Towards the Lord: Orientation in Liturgical Prayer. San Francisco: Ignatius Press. [in English].

[15] Marandola, M., & Brancaleoni, F. (2011). Complesso parrocchiale San Pio da Pietrelcina, Roma [Parish complex of San Pio da Pietrelcina, Rome]. *Casabella*, 75 (798), 4–21 [in Italian].

[16] Sacrosanctum concilium [The Sacred Council]. Constitution on the sacred liturgy

Sacrosanctum Concilium solemnly promulgated by his holiness pope Paul VI on december 4, 1963. Retrieved from: https://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_const_19631204_sacrosanctum-concilium_en.html (accessed 15.06.2025) [in English].

[17] Sanmicheli, M., & Vukoszávlyev, Z. (2011). Egy városi monostor: Kegyelmes Szűz Mária-templom, Casal Boccone, Olaszország' [An urban monastery: Church of the Virgin Mary of Grace, Casal Boccone, Italy]. *Metszet*, 2 (2), 46–49 [in Hungarian].

[18] Schnell, H. (1974). Twentieth Century Church Architecture in Germany. Translated by Paul J. Dine. Munich/Zurich: Verlag Schnell & Steiner. [in English].

[19] Stock, W.J. (2004). Architectural Guide: Christian Sacred buildings in Europe since 1950. München/Berlin/London/New York: Prestel. [in English].

[20] Vatican Council, II (1963). Constitution on the Sacred Liturgy: Sacrosanctum Concilium. Typical edition (4 December), Vatican City: Typis Polyglottis Vaticanis. [in English].

[21] Vukoszávlyev, Z. (2014). Church at the Border: Church Architecture in Hungary from the Start of 20th Century. Longa, G., Marchesi, A. & Zahner, W. Arte Architettura Liturgia: Esperienze internazionali a confronto 6: Atti dell'8°Convegno Internazionale. Venice, Italy (21–22 October 2010). Venice: Alcion Edizioni, 17–41 [in English].

[22] Zahner, W. (2009). Church-building in Germany during the 20th and 21st centuries: In search of a house for God and men. Fernández-Cobián, E. Arquitectura de lo sagrado: Memoria y proyecto. Ourense: Netbiblo, 38–71. [in English].

ABSTRACT

Gnatiuk L. The Formation of Contemporary Multifunctional Sacred Space in the Context of Liturgical and Urban Transformations

The article analyzes the formation of contemporary multifunctional sacred space in the context of European trends in religious architecture. It examines the transformation of liturgical spatial organization principles under the influence of Catholic Church reforms and broader societal changes, and defines the role of the sacred complex as both a social and urban planning nucleus.

The aim of the research is to analyze the specific features of liturgical space articulation within the framework of a multifunctional sacred complex.

Methodology. The study is based on a comprehensive analysis of contemporary European sacred architecture, a comparative study of architectural solutions for multifunctional complexes, and a critical examination of theoretical works in religious architecture and urban studies. It employs typological analysis, historical and architectural comparison, spatial modeling, and visual environmental analysis.

Results. It has been revealed that contemporary multifunctional sacred complexes respond more effectively to the needs of communities, provide openness and integration with the urban environment, and foster the emergence of new social platforms. The articulation of liturgical space aimed at multifunctionality contributes to the dynamism of Christian life and enhances the urban significance of sacred structures.

Scientific novelty. *The scientific contribution of the study lies in the comprehensive analysis of the influence of contemporary liturgical reforms on the architectural typology of sacred space, and in identifying patterns in the formation of multifunctional sacred complexes as a new model for social and urban development. For the first time, the impact of current liturgical reforms on sacred spatial typologies is examined in a holistic manner, alongside the determination of consistent principles guiding the development of multifunctional sacred ensembles as integral elements of urban and community infrastructure.*

Practical relevance. *The findings of the study may be applied in the design of contemporary religious buildings, the development of urban public spaces, and in the creation of strategies for integrating sacred architecture into the structure of modern cities.*

Keywords: *contemporary religious architecture, liturgical reform, resource provision, urban community.*

AUTHOR'S NOTE:

Gnatiuk Liliia, *Candidate of Architecture, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Computer Design and Graphics Technologies, State University «Kyiv Aviation Institute», Kyiv, Ukraine, e-mail: liliia.hnatiuk@npp.kai.edu.ua, orcid: 0000-0001-5853-9429.*

Стаття подана до редакції 19.05.2025 р.